

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกัญชาทางการแพทย์ และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในระยะเริ่มต้น

FACTORS AFFECTING SUCCESS OF COMMUNITY ENTERPRISES IN MEDICAL AND COMMERCIAL CANNABIS GROWERS BURIRAM PROVINCE IN THE BEGINNING

กิตติกวิณท์ เอี่ยมวิริยาวัฒน์^{1*}

Kittikawin Eaimviriyawat¹

(Received: November 21, 2022; Revised: May 23, 2023; Accepted: June 24, 2023)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกัญชาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงระยะเริ่มต้น 2) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของกลุ่มฯ และ 3) ศึกษาแนวทางแก้ไขสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานสู่ความสำเร็จของกลุ่มฯ ใช้การวิจัยแบบผสมผสานวิธีได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากประธานและสมาชิกของกลุ่มฯ จำนวน 128 คน และการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากประธานกลุ่มฯ จำนวน 10 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสหสัมพันธ์ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จของกลุ่มฯ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จโดยรวมทุกปัจจัยมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยปัจจัยด้านองค์ความรู้การผลิตมีความสัมพันธ์ในระดับมาก รองลงมาคือปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่ม มีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง และปัจจัยด้านการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกมีความสัมพันธ์ในระดับน้อย ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานได้แก่ การขาดองค์ความรู้การผลิต ราคาซื้อไม่แน่นอน และขาดความชัดเจนของนโยบายรัฐบาลและการตีความบังคับใช้กฎระเบียบต่างๆ แนวทางการแก้ไขสู่ความสำเร็จคือกลุ่มฯ ควรวางแผนการปลูกให้สอดคล้องกับเงินทุนและวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ประโยชน์ ควรนำตัวแบบแผนธุรกิจมาใช้วิเคราะห์การดำเนินงาน ค้นคว้าความรู้การผลิตเพิ่มเติม และหาพันธมิตรและสร้างเครือข่ายการดำเนินงาน

คำสำคัญ: วิสาหกิจชุมชน การปลูกกัญชาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ จังหวัดบุรีรัมย์

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

* Corresponding author, E-mail: mek.eai@gmail.com

Abstract

This study aims to investigate the determinants of success among community enterprise groups involved in medical and commercial marijuana cultivation in Buriram Province. The research objectives encompass: (1) examining the initial-stage success levels of these groups, (2) identifying the factors that significantly influence their overall success, and (3) proposing remedial strategies to address operational issues and challenges hampering their progress. Using a mixed-method approach, both quantitative and qualitative data were collected. A questionnaire-based survey was administered to 128 group leaders and members, while structured interviews were conducted with 10 group leaders. Data analysis included statistical approaches such as descriptive statistics, Pearson's correlations, and content analysis. The findings indicate that the overall success level of the community enterprise groups fell within the moderate range. All factors examined showed statistically significant relationships at a significance level of $p < .01$. Notably, variables related to production knowledge demonstrated a strong positive correlation with overall success, while factors pertaining to group management exhibited a moderately positive association. Conversely, factors associated with external support and promotion displayed a weak positive relationship. These organizations' main operational issues were a lack of production knowledge, pricing volatility in the purchasing process, and insufficient clarity in government policies and regulatory enforcement. To enhance their success, it is recommended that these community enterprise groups align their cultivation plans with available capital and establish clear objectives. Furthermore, employing a robust business plan model for operational analysis, conducting further research to expand production knowledge, and fostering strategic partnerships and networks are crucial strategies.

Keywords: community enterprise, medical marijuana cultivation, commercial marijuana cultivation, success determinants, Buriram Province

1. บทนำ

ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 บัญญัติไว้ว่ากัญชา พืชกระท่อม เป็นยาเสพติดดั่งนั้นบุคคลใดที่ครอบครองมีความผิดฐานครอบครองยาเสพติดประเภทที่ 5 มีโทษจำคุกและปรับ ซึ่งในปี พ.ศ. 2562 รัฐบาลและรัฐสภาได้ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมและประกาศใช้พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2562 มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่ออนุญาตให้ประชาชนใช้กัญชาและพืชกระท่อมเพื่อประโยชน์ในการรักษาโรคและประโยชน์ในทางการแพทย์ได้ เพื่อให้ประเทศมีความมั่นคงทางด้านยา หน่วยงานสามารถนำกัญชาและพืชกระท่อมไปทำการศึกษาวิจัยและพัฒนาเพื่อประโยชน์ทางการแพทย์ สอดรับกับแนวนโยบายระดับกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งได้ออกประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ระบุชื่อยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 พ.ศ. 2563 ข้อ 2 ให้ยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 และฉบับที่แก้ไขเพิ่มเติม กัญชา (cannabis) กัญชง (hemp) และวัตถุดิบหรือสารต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพืชกัญชา เช่น น้ำมัน ที่ได้รับอนุญาตให้ผลิตในประเทศ ไม่จัดเป็นยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 (พทยา สุนทรประเวศ, 2564) ส่งผลให้กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรรมมีการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนจำนวนมาก ซึ่งต้องดำเนินการภายใต้ความร่วมมือ

และการกำกับดูแลของหน่วยงานรัฐ สามารถยื่นขอรับอนุญาตปลูกกัญชาได้ โดยมีกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นหน่วยงานที่
รับจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548

จังหวัดบุรีรัมย์เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการตื่นตัวสูงในเรื่องการปลูกและการนำกัญชามาใช้ทางการแพทย์และเชิง
พาณิชย์ จึงถูกเลือกให้เป็นที่ตั้งจัดงาน “มหกรรมกัญชาเพื่อการแพทย์” ระหว่างวันที่ 19-21 เมษายน 2562 ซึ่งประสบ
ความสำเร็จอย่างมาก มีผู้เข้าร่วมงานกว่า 5,000 คน และต่อยอดงาน “กัญชา กัญชง 360 องศา เพื่อประชาชน” ที่สนาม
ช้าง อินเตอร์เนชั่นแนล เซอร์กิต จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 5-7 มีนาคม 2564 ซึ่งจัดโดยกระทรวงสาธารณสุข มีผู้ที่สนใจทั้ง
ในจังหวัดและต่างจังหวัดเข้าร่วมงานจำนวนมาก (ผู้จัดการออนไลน์, 2564) จังหวัดบุรีรัมย์ยังได้ถูกยกให้เป็นจังหวัดนำ
ร่องเดินหน้าการปลูกกัญชา 6 ต้น ตามนโยบาย “โนนมาลัยโมเดล” เพื่อขยายการปลูกไปให้ครบทุกอำเภอ อีกทั้งจังหวัด
บุรีรัมย์ยังมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่ได้รับใบอนุญาตปลูกกัญชามากถึง 27 กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการ
อาหารและยา, 2564) เพื่อปลูกกัญชาทางการแพทย์ และยังเป็นจังหวัดที่เปิดคลินิกกัญชาทางการแพทย์ในโรงพยาบาลทุก
แห่งครบทั้ง 23 อำเภอของจังหวัดบุรีรัมย์ (ผู้จัดการออนไลน์, 2563)

วิสาหกิจชุมชน ถือเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างเสริมขับเคลื่อนพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชนให้เข้มแข็ง และ
เศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็งถือเป็นหัวใจสำคัญของระบบเศรษฐกิจระดับประเทศ ดังนั้นรัฐบาลมักนำนโยบายสำคัญแห่งรัฐ
นำไปปฏิบัติผ่านองค์การภาคประชาชน หรือวิสาหกิจชุมชนเป็นหลัก โดยเฉพาะนโยบายส่งเสริมการปลูกกัญชากัญชาทาง
การแพทย์ที่ภาครัฐเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนร่วมกันตั้งวิสาหกิจชุมชน หรือวิสาหกิจชุมชนสามารถยื่นขอใบอนุญาต
ปลูกผลิตกัญชากัญชาทางการแพทย์จากกระทรวงสาธารณสุข และคณะกรรมการควบคุมยาเสพติด ซึ่งนับว่าเป็นโอกาสที่ดี
และสำคัญที่เกษตรกรสามารถนำพืชกัญชากัญชามาเพาะปลูกในชุมชนอันจะนำไปสู่รายได้ของเกษตรกรที่เพิ่มขึ้นและ
สามารถเป็นเกษตรกรอุตสาหกรรมในอนาคตได้ ทำให้ชุมชน รัฐ มีรายได้จากการส่งเสริมการเพาะปลูกกัญชากัญชา และกลุ่ม
ผู้ป่วยโรคที่ไม่สามารถรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันหรือแพทย์ทางเลือกสามารถเข้าถึงบริการกัญชาทางการแพทย์ ถือเป็น
สิทธิสำคัญของมนุษย์ในการเข้าถึงการรักษาพยาบาลตามสิทธิเสรีภาพของบุคคล และเป็นการยกระดับคุณภาพการบริหาร
สาธารณสุขของประเทศไทยให้มีความหลากหลายในทางการรักษาพยาบาล (พิทยา สุนทรประเวศ, 2564) ดังนั้น วิสาหกิจ
ชุมชนถือเป็นธุรกิจชุมชนรูปแบบหนึ่งที่มีความต้องการรายได้และผลกำไร แต่มีค่าใช้จ่ายสูงสุด โดยมีจุดเน้นคือการทำกิจกรรมที่
หลากหลายเกื้อกูลกันเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้และให้ความสำคัญกับการรักษาสภาพแวดล้อม การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2557)

ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงการตื่นตัวและการมีความพร้อมที่จะรองรับนโยบายการใช้กัญชาทางการแพทย์และเชิง
พาณิชย์ของทางรัฐบาลและสอดคล้องกับแผนแม่บทของประเทศเป็นอย่างมากแต่เนื่องจากกัญชาเป็นพืชเศรษฐกิจใหม่และ
ยังมีเงื่อนไขข้อกฎหมายอยู่บางส่วน จึงถือเป็นความท้าทายใหม่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ยังขาดในเรื่องของความรู้ ความ
พร้อม และประสบการณ์ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่ามีปัจจัยใดบ้างที่จะส่งผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูก
กัญชาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ อีกทั้งยังต้องการศึกษาหาแนวทางที่จะทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูก
กัญชาเข้มแข็งและเติบโตได้อย่างยั่งยืน โดยหวังให้ผลกรวิจัยนี้เกิดประโยชน์แก่ เกษตรกร และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ
ที่มีความสนใจในเรื่องการปลูกกัญชาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ ได้เตรียมตนเองหรือกลุ่มให้มีความพร้อม

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกัญชาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์
ในช่วงระยะเริ่มต้น

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จกับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกัญชาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงระยะเริ่มต้น
3. เพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานสู่ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกัญชาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงระยะเริ่มต้น

3. การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการนำกัญชามาใช้ในวิสาหกิจชุมชน

การปลูกกัญชาในประเทศไทยอยู่ภายใต้กรอบพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2562 มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่ออนุญาตให้ประชาชนใช้กัญชาและพืชกระท่อมเพื่อประโยชน์ในการรักษาโรคและประโยชน์ในทางการแพทย์ได้ เพื่อให้ประเทศมีความมั่นคงทางด้านยา หน่วยงานสามารถนำกัญชาและพืชกระท่อมไปทำการศึกษาวิจัยและพัฒนาเพื่อประโยชน์ทางการแพทย์ และแนวนโยบายระดับกระทรวงสาธารณสุข ได้มีประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ระบุชื่อยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 พ.ศ. 2563 ข้อ 2 ให้ยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 และฉบับที่แก้ไขเพิ่มเติม กัญชา (cannabis) กัญชง (hemp) และวัตถุหรือสารต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพืชกัญชา เช่น ยาง น้ำมัน ที่ได้รับอนุญาตให้ผลิตในประเทศ ไม่จัดเป็นยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 ส่งผลทำให้การนำนโยบายกัญชงและกัญชามาใช้บริการด้านสาธารณสุขอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับความต้องการของภาคประชาชน และเป็นการส่งเสริมสนับสนุนภาคเกษตรอุตสาหกรรมให้มีการเพาะปลูกกัญชากัญชงเพื่อการแพทย์อันจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภาคประชาชน วิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นระบบครบวงจรในการนำกัญชามาใช้ทางการแพทย์ (พิทยา สุนทรประเวศ, 2564)

การขออนุญาตปลูกกัญชากัญชงกับกระทรวงสาธารณสุข ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ระบุชื่อยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 พ.ศ. 2563 อนุญาตให้วิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจเพื่อสังคม หรือสหกรณ์การเกษตร โดยต้องร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ สามารถขออนุญาตปลูกกัญชาได้ แต่ประชาชนทั่วไประดับครัวเรือนนั้นกฎหมายยังไม่ได้มีการอนุญาตให้ปลูกกัญชาได้เอง แต่ประชาชนหรือเกษตรกรสามารถร่วมปลูกกัญชากัญชงได้ผ่านหลักการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน หรือสมาชิกของสหกรณ์การเกษตรเพื่อขออนุญาตปลูกกัญชากัญชงได้ กล่าวได้ว่า การส่งเสริมสนับสนุนภาคเกษตรอุตสาหกรรมในประเทศไทยให้มีการเพาะปลูกกัญชากัญชงเพื่อการแพทย์อันจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภาคประชาชน วิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นระบบครบวงจรในการนำกัญชามาใช้ทางการแพทย์ (พีรพจน์ ปิ่นทองดี, 2561)

ดังนั้นการพัฒนาสุขภาพทางการแพทย์ในวิสาหกิจชุมชนผ่านการนำนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข กฎหมาย และประกาศกระทรวงทำให้ภาคประชาชนร่วมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อปลูกกัญชาทางการแพทย์จำหน่ายเชิงพาณิชย์กับภาครัฐ นำไปสู่เกษตรอุตสาหกรรมที่เกษตรกรมีรายได้จากพืชเศรษฐกิจใหม่ภายใต้การส่งเสริมของภาครัฐและกำกับภายใต้กฎหมายอย่างเหมาะสมกับความรับผิดชอบสังคม พร้อมทั้งแนวคิดวิสาหกิจชุมชนช่วยให้เกษตรกรสามารถบริหารจัดการการปลูกกัญชาได้อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผลเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจชุมชน ประโยชน์ทางการแพทย์อย่างยั่งยืนต่อไป

ปัจจัยความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Key success factors) เป็นปัจจัยที่ส่งต่อการบรรลุเป้าหมายตามวิสัยทัศน์ขององค์กร จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยในอดีตที่ผ่านมาพบว่า ปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จในการขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนให้ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายการดำเนินการ ประกอบด้วย 4 ปัจจัยหลัก (ฐิตินันท์ ทรัพย์ม และคณะ, 2560; ทศพร แก้วขวัญไกร, 2560) ได้แก่

1. ปัจจัยการจัดการวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย การมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรคน (Man) เงิน (Money) เครื่องมือเครื่องจักร (Materials) ให้มีเพียงพอต่อการดำเนินงาน การมีความสามารถจัดการด้านการผลิตที่สามารถนำทรัพยากรต่าง ๆ ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ให้เป็นของปัจจัยการผลิตได้คุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ และการมีความสามารถในการจัดการด้านการตลาดที่เป็นระบบ

2. ปัจจัยการบริหารวิสาหกิจชุมชน คือการที่วิสาหกิจชุมชนมีภาวะผู้นำกลุ่มและคณะกรรมการกลุ่มที่ช่วยเกิดการสร้างสัมพันธ์อันดีกับสมาชิกในกลุ่มสามารถสื่อสารอย่างเป็นระบบ มีกลไกการควบคุมการบริหารกลุ่ม ตลอดจนมีอำนาจในการขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงการมีสมาชิกกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีความกระตือรือร้นในการทำงาน ร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการบริหารจัดการมีประสิทธิภาพและเป็นประชาธิปไตย

3. ปัจจัยแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น คือการมีกระบวนการเรียนรู้ที่มาจากองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างองค์ความรู้เพื่อให้เกิดการสร้างสรรคนวัตกรรมใหม่ และมีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อให้การดำเนินงานเกิดความยั่งยืน

4. ปัจจัยการสนับสนุนภายนอก คือการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐบาลและภาคเอกชน ในด้านการให้ความรู้ และเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ให้กับกลุ่มวิสาหกิจในการลดขั้นตอนหรือกระบวนการดำเนินงานให้น้อยลงแต่มีประสิทธิภาพขึ้น หาแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำที่สามารถขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชน นอกจากนี้ยังรวมถึงการได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนด้วยกัน เพื่อสร้างความเข้มแข็งและขยายความสำเร็จในการดำเนินงานที่ยั่งยืนมากขึ้น

นอกจากนี้ยังพบปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ อีกหลายปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ 2) ความสามัคคีในกลุ่ม การมีส่วนร่วม และความผูกพัน 3) ระบบการบริหารจัดการที่ดี 4) เงินทุน 5) การสนับสนุนจากภาครัฐ 6) ทักษะ ความสามารถในการผลิต รวมถึงนวัตกรรมการผลิตและการพัฒนา 7) การสนับสนุนจากภายนอกที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน(การสร้างเครือข่าย) 8) ผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถ 9) การมีตลาดรองรับที่แน่นอน 10) การทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย และความโปร่งใส 11) ระบบการสื่อสาร 12) ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพสวยงาม ตรงความต้องการของผู้บริโภค 13) ความพร้อมของอุปกรณ์และเครื่องมือ 14) การใช้ทรัพยากร และภูมิปัญญาท้องถิ่น 15) การปฏิบัติทางกฎและข้อบังคับทางสิ่งแวดล้อม (ทักษัญญา สง่าโยธิน, 2560; สุดารัตน์ แซ่มเงิน, ประเดิม ฉ่ำใจ และพัชราวดี ศรีบุญเรือง, 2560)

แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้ปลูกและประกอบการธุรกิจกัญชา มีงานวิจัยพบว่าจะมีความเฉพาะในข้อจำกัดในการปลูก การแปรรูป บรรจุภัณฑ์ การจัดจำหน่ายของธุรกิจกัญชาในประเทศไทย ที่มีผลต่อปัจจัยความสำเร็จในการปลูกและประกอบการธุรกิจกัญชา (พิพัฒน์ นนทนาธรณ์ และคณะ, 2564) ดังนั้นจากผลการศึกษาปัจจัยความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนที่ผ่านมามีดังกล่าวกว่าข้างต้น งานวิจัยนี้จึงได้ประยุกต์มาเป็นปัจจัยความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลูกกัญชาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงระยะเริ่มต้น โดยแบ่งปัจจัยความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนเป็น 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่ม 2) ปัจจัยด้านองค์ความรู้การผลิต (ปลูก) และ 3) ปัจจัยด้านการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

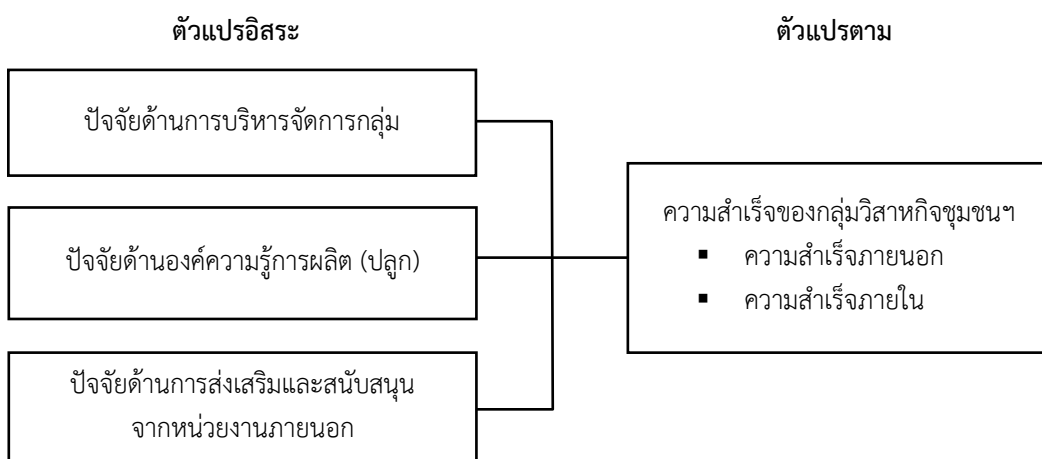
แนวคิดเกี่ยวกับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นองค์กรที่มีบทบาทในการกระจายความเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในระดับฐานรากและที่สำคัญกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาเป็นผู้ประกอบการรายใหม่ได้ในอนาคต (สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, น.ป.ป.) งานวิจัยที่ผ่านมาระบุว่าลักษณะของผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย 7 ลักษณะสำคัญ ได้แก่ 1) มีความต้องการที่จะประสบความสำเร็จ 2) ยอมรับความเสี่ยงจากการดำเนินงานได้ 3) มีความมั่นใจในการตัดสินใจของตนเอง 4) มีความใฝ่รู้และทดลองสิ่งใหม่อย่างต่อเนื่อง 5) มีความขยัน

และอดทน 6) มีทรัพยากรทางการเงินในลงทุนดำเนินงาน และ 7) มีความคิดสร้างสรรค์และมีนวัตกรรมใหม่ ๆ เสมอ (Amran Awang et al., 2010) นอกจากนี้ยังพบว่าความสำเร็จของผู้ประกอบการ เกิดจากการมีกลยุทธ์ที่สำคัญดังต่อไปนี้ กลยุทธ์การมีต้นทุนต่ำ กลยุทธ์การสร้างแตกต่าง กลยุทธ์การปรับปรุงสินค้าและบริการ กลยุทธ์การสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้า และกลยุทธ์นวัตกรรม (จารุพร ชันธนนท์ และวสุธิดา นุริตมนต์, 2562) สำหรับการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (2555) ได้กำหนดเครื่องมือใช้ในการประเมินศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ทราบระดับความเข้มแข็งและผลลัพธ์ของการดำเนินงานของแต่ละวิสาหกิจชุมชน โดยแบ่งการประเมินศักยภาพออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ ด้านการประเมินกระบวนการ จำนวน 6 หมวด และด้านการประเมินผลลัพธ์ จำนวน 1 หมวด รวมทั้งสิ้น 7 หมวด ดังนี้ 1) ผู้นำและการบริหารวิสาหกิจชุมชน 2) การวางแผนการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน 3) การบริหารตลาด 4) การจัดการความรู้และข้อมูล 5) การบริหารสมาชิกวิสาหกิจชุมชน 6) การจัดการสินค้าหรือบริการ และ 7) ผลลัพธ์การดำเนินงาน

งานวิจัยนี้จึงได้ประยุกต์แนวคิดความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้างต้นมาเป็นแนวทางการวัดความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลูกกล้วยาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงระยะเริ่มต้น โดยแบ่งการวัดความสำเร็จเป็น 2 ด้าน ได้แก่ ความสำเร็จภายนอก ประกอบด้วย 1) การมีแผนการปลูก การเก็บเกี่ยว และการใช้ประโยชน์จากกล้วยาที่ชัดเจน 2) การมีผลผลิตที่คุณภาพสูง สามารถนำไปใช้ทางการแพทย์, อาหาร และเวชสำอางได้ 3) การมีความพร้อมเป็นศูนย์เรียนรู้ต้นแบบการปลูกกล้วยาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ 4) การมีการแปรรูปผลผลิตให้มีมูลค่าสูงขึ้น และ 5) การมีผู้รับซื้อผลผลิตที่ชัดเจน ความสำเร็จภายใน ประกอบด้วย 1) การมีความรู้สึภาคภูมิใจที่สามารถปลูกกล้วยาทางการแพทย์ได้ในระยะเริ่มต้น 2) การมีความรู้สึเชื่อมั่นว่าพืชชนิดนี้จะเป็นพืชเศรษฐกิจใหม่เมื่อโอกาสปลูกเชิงพาณิชย์เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ในอนาคต และ 3) การมีความรู้สึกล้าท้าทายที่กล้าปลูกพืชชนิดนี้บนความเสี่ยงเรื่องกฎหมายและโอกาสทางธุรกิจ

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาซึ่งกรอบแนวคิดการวิจัยตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 ปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่ม มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงระยะเริ่มต้น

สมมติฐานที่ 2 ปัจจัยด้านองค์ความรู้การผลิต (ปลูก) มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงระยะเริ่มต้น

สมมติฐานที่ 3 ปัจจัยด้านการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงระยะเริ่มต้น

4. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นแบบผสมวิธี ซึ่งมีลำดับขั้นตอนการวิจัยดังนี้

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร คือประธานและสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 27 กลุ่ม (สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, 2564) คิดเป็น 189 คน โดยคิดจากหลักเกณฑ์การจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนที่ให้รวมกลุ่มคนในชุมชนไม่น้อยกว่า 7 คน ซึ่งต้องไม่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน และไม่มีชื่อในทะเบียนบ้านเดียวกัน (พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548) เนื่องจากทราบจำนวนประชากรที่ชัดเจนจึงทำการกำหนดกลุ่มตัวอย่างจากการคำนวณสูตรของ Taro Yamane (Yamane, 1973) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ซึ่งได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 128 คน

เครื่องมือวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณคือแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นจากแบบประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน (ฉบับปรับปรุง ปี 2555) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยปรับข้อความให้เหมาะสมกับสภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงระยะเริ่มต้น แบ่งเนื้อหาข้อความเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา และ ประสบการณ์ในการปลูก จำนวน 5 ข้อ เป็นแบบเลือกตอบ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงระยะเริ่มต้น จำนวน 22 ข้อ ประกอบด้วยปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่ม จำนวน 6 ข้อ ปัจจัยด้านองค์ความรู้การผลิต (ปลูก) จำนวน 9 ข้อ ปัจจัยด้านการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก จำนวน 7 ข้อ

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามระดับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงระยะเริ่มต้น จำนวน 8 ข้อ ประกอบด้วยความสำเร็จภายนอก จำนวน 5 ข้อ และความสำเร็จภายใน จำนวน 3 ข้อ

แบบสอบถามส่วนที่ 2 และ 3 เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี 3 ระดับ คือ มาก ปานกลาง และน้อย คำถามประกอบด้วยข้อความที่เป็นการให้ความสำคัญในแต่ละเรื่อง โดยมีความหมายและเกณฑ์การให้คะแนนน้อย-มาก เท่ากับ 1-3 ตามลำดับ การแปลผลคะแนนใช้การแบ่งระดับแบบอิงเกณฑ์ โดยหาค่าเฉลี่ยของคะแนนและแบ่งค่าคะแนนเฉลี่ยเป็น 3 ระดับ คำนวณช่วงคะแนนพิสัยจากสูตร $(3-1)/3 = 0.67$ ซึ่งสามารถแปลผลคะแนนได้ดังนี้

ช่วงคะแนนเฉลี่ย	ระดับความสำเร็จ
2.34-3.00	ระดับมาก
1.67-2.33	ระดับปานกลาง
1.00-1.66	ระดับน้อย

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ แบบสอบถามถูกส่งให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน พิจารณาเพื่อปรับแก้คำถามให้มีความครอบคลุมกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยมากที่สุด จากนั้นนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบและแก้ไขแล้วไปทดลอง (Try out) กับสมาชิกวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาทาง การแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดสุรินทร์ 20 ราย เพื่อตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น โดยวิธีหาค่าความสอดคล้องภายในโดยสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าเท่ากับ 0.904 (มากกว่า 0.7) ซึ่งอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ แสดงให้เห็นว่าแบบสอบถามมีคุณภาพ จากนั้นจึงนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ผลในลำดับต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์จากประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาทาง การแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้ง 27 กลุ่ม เพื่อดำเนินการแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง แบบสอบถามทุกชุดได้รับการตรวจความถูกต้องก่อนนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ผลทางสถิติโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์ ประกอบด้วย สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วน เบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และระดับความสำเร็จของกลุ่ม วิสาหกิจชุมชน สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ วิธีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) ใช้ วิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จกับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เกณฑ์การแปลผล ขนาดของความสัมพันธ์ของตัวแปร มีดังนี้ (Bartz, 1999)

ค่า $r = 0.81 - 1.0$	มีความสัมพันธ์สูงมาก
$= 0.61 - 0.80$	มีความสัมพันธ์สูง
$= 0.41 - 0.60$	มีความสัมพันธ์ปานกลาง
$= 0.21 - 0.40$	มีความสัมพันธ์ต่ำ
$= 0.00 - 0.20$	มีความสัมพันธ์สูงต่ำมาก

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพคือประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาทาง การแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 10 คน จากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือวิจัย คือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ลักษณะคำถามแบบปลายเปิด โดยพัฒนาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และปรับปรุงให้มีขอบเขตและเนื้อหาของคำถามให้ชัดเจนตามวัตถุประสงค์การ วิจัย ซึ่งสัมภาษณ์เกี่ยวกับบริบทของกลุ่ม สภาพปัญหา/อุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินงาน ข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไข

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ นำแบบสัมภาษณ์เสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของภาษา และ คำถามในแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมเนื้อหา ตลอดจนการใช้ภาษาที่เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง และมีความชัดเจนเพื่อให้ได้ คำตอบตามวัตถุประสงค์ จากนั้นจึงนำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วไปเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์จากประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาทาง การแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 10 คน โดยนัดหมายเวลาและสถานที่เพื่อทำการสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้มาแยกหมวดหมู่ จัดรูปแบบความสัมพันธ์ของข้อมูล วิเคราะห์แกนสาระ (Thematic analysis) และนำเสนอผลโดยเน้นการพรรณนา วิเคราะห์ และอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น (Content analysis)

5. ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ผลการวิจัยในเชิงปริมาณ

5.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนมากเป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 53.9 มีช่วงอายุระหว่าง 40-49 ปี คิดเป็นร้อยละ 33.6 ส่วนใหญ่มีสถานภาพแต่งงาน/มีคู่ครอง คิดเป็นร้อยละ 75.8 ด้านการศึกษาจบการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 60.2 และส่วนมากมีประสบการณ์ในการปลูกกล้วยา 1-2 ปี คิดเป็นร้อยละ 50

5.2 ระดับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงระยะเริ่มต้น

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงระยะเริ่มต้น

(n = 128)

ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ความสำเร็จภายนอก	1.89	0.62	ปานกลาง
2. ความสำเร็จภายใน	2.69	0.35	มาก
รวม	2.29	0.48	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.29 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความสำเร็จภายในมีความคิดเห็นในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.69 ส่วนความสำเร็จภายนอกมีความคิดเห็นในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.89 รายละเอียดผลการวิเคราะห์ความสำเร็จในแต่ละด้าน แสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจำแนกเป็นรายด้าน

(n = 128)

ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล	อันดับ
ความสำเร็จภายนอก				
- มีแผนการปลูก การเก็บเกี่ยว และการใช้ประโยชน์จากกล้วยาที่ชัดเจน	2.26	0.83	ปานกลาง	1
- มีผลผลิตที่คุณภาพสูง สามารถนำไปใช้ทางการแพทย์, อาหาร และเวชสำอางได้	1.98	0.81	ปานกลาง	2

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล	อันดับ
- มีความพร้อมเป็นศูนย์เรียนรู้ต้นแบบการปลูกกล้วยาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์	1.91	0.81	ปานกลาง	3
- มีการแปรรูปผลผลิตให้มีมูลค่าสูงขึ้น	1.67	0.73	ปานกลาง	4
- มีผู้รับซื้อผลผลิตที่ชัดเจน	1.62	0.74	น้อย	5
รวม	1.89	0.79	ปานกลาง	
ความสำเร็จภายใน				
- รู้สึกภาคภูมิใจที่สามารถปลูกกล้วยาทางการแพทย์ได้ในระยะเริ่มต้น	2.79	0.41	มาก	1
- รู้สึกมั่นใจว่าพืชชนิดนี้จะเป็นพืชเศรษฐกิจใหม่ เมื่อโอกาสปลูกเชิงพาณิชย์เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ในอนาคต	2.70	0.46	มาก	2
- รู้สึกทำหายที่กล้าปลูกพืชชนิดนี้ บนความเสี่ยงเรื่องกฎหมายและโอกาสทางธุรกิจ	2.58	0.61	มาก	3
รวม	2.69	0.49	มาก	

จากตารางที่ 2 พบว่า ในด้านระดับความสำเร็จภายนอกที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ มีแผนการปลูก การเก็บเกี่ยว และ การใช้ประโยชน์จากกล้วยาที่ชัดเจน (ค่าเฉลี่ย 2.26) รองลงมาคือ มีผลผลิตที่คุณภาพสูง สามารถนำไปใช้ทางการแพทย์, อาหาร และเวชสำอางได้ (ค่าเฉลี่ย 1.98) มีความพร้อมเป็นศูนย์เรียนรู้ต้นแบบการปลูกกล้วยาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ (ค่าเฉลี่ย 1.91) และมีการแปรรูปผลผลิตให้มีมูลค่าสูงขึ้น (ค่าเฉลี่ย 1.67) ระดับความสำเร็จภายในที่น้อยที่สุดคือ มีผู้รับซื้อผลผลิตที่ชัดเจน (ค่าเฉลี่ย 1.62) ในด้านระดับความสำเร็จภายใน พบว่า ความรู้สึกภาคภูมิใจที่สามารถปลูกกล้วยาทางการแพทย์ได้มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (ค่าเฉลี่ย 2.79) รองลงมาคือ ความรู้สึกมั่นใจว่าพืชชนิดนี้จะเป็นพืชเศรษฐกิจใหม่ เมื่อโอกาสปลูกเชิงพาณิชย์เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ในอนาคต (ค่าเฉลี่ย 2.70) และความรู้สึกทำหายที่กล้าปลูกพืชชนิดนี้บนความเสี่ยงเรื่องกฎหมายและโอกาสทางธุรกิจ (ค่าเฉลี่ย 2.58) ตามลำดับ

5.3 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จกับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงระยะเริ่มต้น

ตารางที่ 3 แสดงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จกับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ฯ

ปัจจัย	ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยา					
	ความสำเร็จภายนอก		ความสำเร็จภายใน		รวม	
	Pearson Correlation (r)	Sig. (2-tailed)	Pearson Correlation (r)	Sig. (2-tailed)	Pearson Correlation (r)	Sig. (2-tailed)
1. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่ม	0.489**	0.000	0.073	0.412	0.459**	0.000

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ปัจจัย	ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยา					
	ความสำเร็จภายนอก		ความสำเร็จภายใน		รวม	
	Pearson Correlation(r)	Sig. (2-tailed)	Pearson Correlation (r)	Sig. (2-tailed)	Pearson Correlation (r)	Sig. (2-tailed)
2. ปัจจัยด้านองค์ความรู้ การผลิต (ปลูก)	0.483**	0.000	0.228**	0.010	0.500**	0.000
3. ปัจจัยด้านการส่งเสริม และสนับสนุนจาก หน่วยงานภายนอก	0.356**	0.000	-0.138	0.119	0.276**	0.002

** p < 0.01 (Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed))

จากตารางที่ 3 แสดงผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร พบว่า ปัจจัยทุกด้านมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยระดับความสัมพันธ์เรียงลำดับได้ดังนี้ ปัจจัยด้านองค์ความรู้การผลิต (ปลูก) และปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่มมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยา ในระดับปานกลาง ($r = 0.50$ และ 0.459) รองลงมาคือ ปัจจัยด้านการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยา ในระดับต่ำ ($r = 0.276$)

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยความสำเร็จกับความสำเร็จภายนอกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยา พบว่า ปัจจัยทุกด้านมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จภายนอก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยระดับความสัมพันธ์เรียงลำดับได้ดังนี้ ปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่ม และ ปัจจัยด้านองค์ความรู้การผลิต (ปลูก) มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จภายนอกในระดับปานกลาง ($r = 0.489$ และ 0.483) รองลงมาคือ ปัจจัยด้านการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จภายนอกในระดับต่ำ ($r = 0.356$)

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยความสำเร็จกับความสำเร็จภายในของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยา พบว่า ปัจจัยด้านองค์ความรู้การผลิต (ปลูก) มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จภายใน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีความสัมพันธ์ในระดับต่ำ ($r = 0.228$) ส่วนปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่ม และปัจจัยด้านการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก มีค่า Sig. (2-tailed) เท่ากับ 0.073 และ -0.138 ซึ่งมีค่ามากกว่าระดับนัยสำคัญ ดังนั้นจึงไม่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จภายในของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยา

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จรายชื่อ มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านองค์ความรู้การผลิต (ปลูก) กับ ความสำเร็จ
ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยชาฯ

ปัจจัยด้านองค์ความรู้การผลิต (ปลูก)	ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยชาฯ	
	Pearson Correlation (r)	Sig. (2-tailed)
1. มีความรู้เรื่องการเลือกสายพันธุ์กล้วยชาให้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและ วัตถุประสงค์การนำไปใช้ประโยชน์	0.383**	0.000
2. มีความรู้เรื่องการเลือกรูปแบบการปลูกให้เหมาะสมกับ เงินทุน, คุณภาพ และ ปริมาณผลผลิต	0.554**	0.000
3. มีความรู้เรื่องมาตรฐานการปลูก	0.501**	0.000
4. มีความรู้เรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืชกล้วยชา	0.297**	0.001
5. มีความรู้เรื่องมาตรฐานการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากกล้วยชา	0.556**	0.000
6. มีความรู้เรื่องข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับการปลูกกล้วยชา	0.162	0.068
7. มีความรู้เรื่องเทคนิคการปลูกและการดูแล ให้กล้วยชามีผลผลิตที่สูงขึ้น	0.388**	0.000
8. มีความรู้เรื่องแผนป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการปลูก	0.363**	0.000
9. มีความรู้เรื่องมาตรฐานการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย (GAP)	0.293**	0.001
รวม	0.500**	0.000

** p < 0.01

ในตารางที่ 4 จากการตรวจสอบค่า Sig. (2-tailed) ของปัจจัยด้านองค์ความรู้การผลิต (ปลูก) รายข้อ พบว่า มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยชาฯ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และเป็นไปใน ทิศทางเดียวกัน ยกเว้นในข้อ การมีความรู้เรื่องข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับการปลูกกล้วยชา มีค่า Sig. (2-tailed) เท่ากับ 0.162 ซึ่งมีค่ามากกว่าระดับนัยสำคัญ ดังนั้นจึงไม่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จภายในของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยชาฯ

ตารางที่ 5 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่ม กับ ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจ
ชุมชนผู้ปลูกกล้วยชาฯ

ปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่ม	ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ	
	Pearson Correlation (r)	Sig. (2-tailed)
1. มีการกำหนดเป้าหมายและทิศทางการดำเนินงานของกลุ่มอย่าง ชัดเจน	0.450**	0.000
2. มีการกำหนดโครงสร้างหน้าที่ความรับผิดชอบของกรรมการและ สมาชิกอย่างชัดเจน	0.374**	0.000
3. มีการจัดบันทึกทางการเงินหรือบัญชีอย่างสม่ำเสมอ	0.419**	0.000

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่ม	ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ	
	Pearson Correlation (r)	Sig. (2-tailed)
4. มีวิธีการจัดสรรรายได้และผลประโยชน์แก่สมาชิกอย่างชัดเจน	0.175*	0.048
5. มีการระดมหุ้นตามเวลาที่กำหนด	0.300**	0.001
6. มีการเปิดโอกาสให้กรรมการและสมาชิกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น	0.322**	0.000
รวม	0.459**	0.000

**P<.01, *P<.05

จากตารางที่ 5 ผลการตรวจสอบค่า Sig. (2-tailed) ของปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่มรายข้อ พบว่า มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาฯ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ยกเว้นในข้อ มีวิธีการจัดสรรรายได้และผลประโยชน์แก่สมาชิกอย่างชัดเจน พบว่า มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาฯ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 6 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก กับ ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาฯ

ปัจจัยด้านการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก	ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาฯ	
	Pearson Correlation (r)	Sig. (2-tailed)
1. ได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนจากฝ่ายปกครองในท้องถิ่น	-0.071	0.428
2. ได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนจากหน่วยงานของกระทรวงเกษตร	-0.031	0.726
3. ได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนจากหน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุข	0.393**	0.000
4. ได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนจากหน่วยงานของสถาบัน การศึกษาทั้งในและนอกพื้นที่	0.562**	0.000
5. ได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนจากหน่วยงานของภาคเอกชน	0.093	0.297
6. ได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานภาครัฐ	0.232**	0.008
7. ได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานภาคเอกชน	0.420**	0.000
รวม	0.276**	0.002

** p< 0.01

จากตารางที่ 6 ผลการตรวจสอบค่า Sig. (2-tailed) ของปัจจัยด้านการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก รายข้อ พบว่า การได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนจากหน่วยงานของสถาบันการศึกษาทั้งในและนอกพื้นที่ การได้รับการ

ส่งเสริมหรือสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานภาคเอกชน มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูก
กล้วยฯ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง การ
ได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนจากหน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุข และการได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนด้านเงินทุน
จากหน่วยงานภาครัฐ มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยฯ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ
0.01 และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีระดับความสัมพันธ์ในระดับต่ำ

ส่วนที่ 2 ผลการวิจัยในเชิงคุณภาพ

สภาพปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขในการดำเนินงานสู่ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยฯ
ทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในระยะเริ่มต้น

1) บริบทของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยฯ

ด้านการรวมกลุ่ม พบว่า มีทั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเก่าที่รวมตัวกันผลิต (ปลูก) พืชผลทางการเกษตรมาก่อน
เช่น ปลูกพืชไร่ พืชสวน แตงโม เมล่อน พืชไม้เมืองหนาว หรือพืชสมุนไพรอื่น ๆ แล้วผันตัวหรือเพิ่มเติมมาปลูกพืชกล้วยฯ
และกลุ่มที่รวมกันจัดตั้งขึ้นมาใหม่เพื่อวัตถุประสงค์การปลูกกล้วยฯโดยเฉพาะ การรวมกลุ่มกันในช่วงระยะเริ่มต้นนั้น ต้อง
เป็นไปตามเงื่อนไขที่ทางภาครัฐกำหนด โดยกลุ่มต้องทำข้อตกลงรวมกัน (MOU) กับหน่วยงานสาธารณสุข เช่น รพ.สต.
โรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลศูนย์ หรือ สถาบันศึกษาที่มีการค้นคว้าวิจัยทางด้านกล้วยฯ

ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม พบว่า อำนาจส่วนใหญ่จะอยู่ที่ประธานกลุ่มเป็นหลัก เนื่องด้วยสมาชิกส่วนใหญ่
เข้ามารวมกลุ่มกันเพื่อให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่ทางราชการกำหนดไว้เท่านั้น โดยสมาชิกส่วนใหญ่ที่เข้ามารวมกลุ่มนั้น มีองค์
ความรู้หรือความเข้าใจเกี่ยวกับพืชกล้วยฯไม่มากนัก อีกทั้งการรวมกลุ่มกันในช่วงระยะเริ่มต้นนี้ สมาชิกส่วนใหญ่รู้ดีว่าเรื่อง
การปลูก การจำหน่าย ยังไม่สามารถทำได้อย่างเสรี จึงไม่สนใจสมาชิกในเรื่องผลตอบแทนหรือรายได้ที่จะได้รับ สมาชิกส่วนใหญ่
จึงขาดการมีส่วนร่วมทั้งในเรื่องการกำหนดเป้าหมายปลูก การวางแผนการปลูกและเก็บเกี่ยว หรือแม้แต่การลงมือ
ปฏิบัติ ดังนั้นอำนาจในการวางแผนและบริหารส่วนใหญ่จึงตกไปอยู่ที่ประธานกลุ่ม ซึ่งส่วนใหญ่ประธานกลุ่มจะเป็นผู้ริเริ่ม
ความต้องการการทำธุรกิจกล้วยฯ และเป็นผู้จัดหางบประมาณการลงทุนมาเอง

ด้านความร่วมมือหรือการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก พบว่า วิสาหกิจชุมชนที่ผู้นำกลุ่มมีศักยภาพจะม
ีความสามารถในการเข้าถึงหน่วยงานของภาครัฐที่สำคัญ ๆ ได้ เช่น ความร่วมมือกับองค์การเกษตรกรรม (GPO) ในการปลูก
และผลิตเพื่อประโยชน์เชิงพาณิชย์และอุตสาหกรรม หรือ ให้โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงในเรื่อง
การวางแผนการปลูกและการยื่นขออนุญาตปลูก หรือหน่วยงานของกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สวทช.) ที่คอย
ให้คำแนะนำหรือช่วยลงทุนในเรื่องเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการปลูก และยังมีหน่วยงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
เช่น กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร เขามาให้คำแนะนำในเรื่องการปลูกและการดูแลพืชกล้วยฯ หรือความ
ร่วมมือกับสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ในการร่วมคิดค้นตำรับยาแผนไทยที่ใช้กล้วยฯเป็นส่วนประกอบ

ด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วยฯ พบว่า ส่วนประกอบ เช่น ใบ ราก ต้น สามารถนำมาแปรรูปเพื่อสร้าง
มูลค่าเพิ่มได้ โดยในช่วงเริ่มต้นนี้ ยังเป็นการทดลองแปรรูปผลผลิต เพื่อสร้างองค์ความรู้และสะสมประสบการณ์อยู่
วิสาหกิจชุมชนบางรายเริ่มต้นด้วยการปลูกกล้วยฯแล้วก็เปลี่ยนมาปลูกขิงเพราะเห็นถึงโอกาสในทางธุรกิจ เพราะกล้วยฯ
นั้นจะมีสาร CBD ซึ่งเป็นสารสำคัญที่มีสรรพคุณทางยาหรือทางการแพทย์มากกว่ากล้วยฯ จึงสามารถนำมาสร้างมูลค่าได้
มากกว่า

ด้านรายได้หรือผลตอบแทน พบว่า ส่วนใหญ่ยังไม่มีรายรับหรือผลตอบแทนจากการลงทุนมากนัก อัน
เนื่องจากผลผลิตที่ได้ไม่สามารถจำหน่ายได้อย่างเสรี มีข้อกำหนดและกฎเกณฑ์หลายอย่างเข้ามาบังคับ อีกทั้งปริมาณ

และคุณภาพของผลผลิตที่ได้ยังไม่เป็นไปตามเกณฑ์หรือมาตรฐานที่ผู้รับซื้อต้องการ มีวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกัญชาเพียงไม่กี่กลุ่มที่สามารถสร้างรายได้จากพืชัญชา ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นวิสาหกิจชุมชนขนาดใหญ่ที่มีกำลังทุนมาก มีองค์ความรู้สูง และมีปัจจัยที่ใช้ในการผลิต (ปลูก) อย่างเพียงพอ

2) สภาพปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไขในการดำเนินงาน

ขาดองค์ความรู้การผลิต (ปลูก) แนวทางแก้ไข คือ การให้ความรู้และการช่วยเหลือด้านองค์ความรู้ เทคนิควิธีเพิ่มมูลค่า เทคโนโลยีที่ใช้ในการปลูก และเงินทุนในการดำเนินงานจากหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ราคารับซื้อไม่แน่นอน แนวทางแก้ไข คือ รัฐต้องเข้ามากำหนดแนวทางราคากลาง เพื่อใช้อ้างอิงให้เกิดการซื้อขายอย่างยุติธรรมเกิดการแข่งขันได้อย่างสมบูรณ์ตามกลไกตลาดเพื่อลดปัญหาการขายตัดราคา

ขาดความชัดเจนของนโยบายรัฐบาล และการตีความบังคับใช้กฎ ระเบียบ และเงื่อนไขต่างๆ แนวทางแก้ไข คือ การออกกฎหมายที่ครอบคลุมและชัดเจนในเรื่องการปลูกและการใช้ประโยชน์จากพืชัญชา

6. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

6.1 การศึกษาระดับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกัญชา

ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกัญชา ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยแยกเป็นความสำเร็จภายใน ซึ่งอยู่ในระดับมาก ส่วนความสำเร็จภายนอก อยู่ในระดับปานกลาง สามารถอภิปรายผลได้ว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ นั้น มีความรู้สึกถึงความสำเร็จภายใน ที่เกิดจากความภาคภูมิใจในการปลูกัญชาเพื่อนำไปใช้ทางการแพทย์ ถึงแม้จะมีความเสี่ยงเรื่องกฎหมายและโอกาสทางธุรกิจแต่ก็ยังมีใจว่าพืชชนิดนี้จะเป็นพืชเศรษฐกิจใหม่ได้ในอนาคต ส่วนความสำเร็จภายนอกนั้น มาจากการมีแผนการปลูก การเก็บเกี่ยว และการใช้ประโยชน์จากกัญชาที่ชัดเจน ซึ่งจะส่งผลต่อความมั่นใจของตลาดรับซื้อ เพราะจะทำให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพสูง สามารถนำไปใช้ทางการแพทย์, อาหาร และเวชสำอาง หรือสามารถแปรรูปเป็นผลผลิตอื่นที่มีมูลค่าสูงได้ สอดคล้องกับ พิพัฒน์ นนทนาธรณ์ และคณะ (2564) ได้ศึกษาการประกอบธุรกิจกัญชาเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในภาวะวิกฤติทางการเงินในประเทศไทย พบว่า สภาพและปัญหา การปลูก การแปรรูป บรรจุภัณฑ์ การจัดจำหน่ายของธุรกิจกัญชาในประเทศไทย การจัดเตรียมสถานที่ปลูก สามารถดำเนินการปลูกได้ในหลายรูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบมีข้อดี ข้อด้อย แตกต่างกันไปเกี่ยวข้องกับสายพันธุ์กัญชา ภูมิอากาศ และการบำรุงรักษาต้นกัญชาต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญ ชำนาญและเชี่ยวชาญในการปลูกเป็นอย่างดี และการปลูกต้องปฏิบัติตามกฎหมาย การแปรรูปทางการแพทย์เพื่อจำหน่ายเฉพาะผู้ป่วยต้องยึดตำรับที่จะผลิต (ปรุง) ส่วนการแปรรูปหรือสกัดเพื่อการจำหน่ายทางธุรกิจ มีการปลดล็อก ใบ ต้น ก้าน ราก สามารถนำมาแปรรูปเป็นสินค้าเพื่อจำหน่ายและจำเป็นต้องสำแดงแหล่งที่มาของวัตถุดิบที่เป็นเฉพาะใบ ต้น ก้าน ราก และต้องขออนุญาตตามขั้นตอน และการสร้างโรงงานแปรรูปเป็นไปตามกฎหมาย และตัวบุคลากรต้องเป็นผู้ได้รับอนุญาตผลิต การบรรจุภัณฑ์ในปี 2564 เริ่มทยอยออกแบบผลิตภัณฑ์ เริ่มเข้าสู่ตลาดเพราะได้รับการอนุญาตให้ใช้ประกาศกระทรวงสาธารณสุข และจะต้องเป็นผลผลิตที่ได้จากต้นกัญชาที่ได้รับอนุญาตปลูกอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ส่วนการจัดจำหน่ายทางการแพทย์และทางด้านตลาดสัตว์เลี้ยงมีการมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยด้วยเหตุผลทางด้านอุปทานที่เติบโตขึ้น

6.2 การศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จกับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกัญชา

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกัญชา เรียงตามระดับความสัมพันธ์จากมากไปน้อย ได้แก่ ปัจจัยด้านองค์ความรู้การผลิต (ปลูก) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่ม และปัจจัยด้านการส่งเสริมและ

สนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก โดยทั้งสามปัจจัยส่งผลต่อความสำเร็จนอกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยา และมีเพียงปัจจัยด้านองค์ความรู้การผลิต (ปลูก) เท่านั้นที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยา ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่ม

ประธานและสมาชิกกลุ่มนำหลักทางการบริหารทรัพยากรมนุษย์ มาใช้ในการบริหารจัดการให้การดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปตามเป้าหมายและทิศทางที่ชัดเจน โดยมีการเปิดโอกาสให้กรรมการและสมาชิกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น มีการกำหนดโครงสร้างหน้าที่และความรับผิดชอบของกรรมการและสมาชิก มีการจัดบันทึกทางการเงินหรือบัญชี มีวิธีการจัดสรรรายได้และผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม จึงส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พชรพร วงษ์วาน (2563) ที่ศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดเพชรบุรี พบว่า ปัจจัยด้านการบริหารจัดการเป็นปัจจัยที่ส่งผลทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จมากที่สุด เพราะว่าการบริหารจัดการที่ดีจะครอบคลุมถึงการบริหารจัดการของกลุ่มในทุกด้าน และยังสอดคล้องกับ สุดารัตน์ แซ่มเงิน และคณะ (2560) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนไวน์ศรีชุมแสง ตำบลท่าไม้รวก อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี พบว่า ปัจจัยการบริหารจัดการใน ด้านคน ด้านการจัดการ มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

2) ปัจจัยด้านการผลิต (ปลูก)

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยา นั้น มีความรู้เรื่องการเลือกสายพันธุ์กล้วยาและการเลือกรูปแบบการปลูก มีเทคนิคการปลูกและการดูแล มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องมาตรฐานการเก็บเกี่ยวและการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย อีกทั้งยังมีการจัดทำแผนความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการปลูก จึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความสำเร็จต่อกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยา สอดคล้องกับ จิตินันท์ หรั่งยิ้ม และคณะ (2560) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน: กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชน ข้าวฮางอก บ้านโคกสว่าง จังหวัดสกลนคร พบว่าปัจจัยที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนข้าวฮางอก บ้านโคกสว่าง ประสบความสำเร็จประกอบไปด้วย ปัจจัยด้านการผลิต และ สอดคล้องกับ ทักษญา ส่งาโยธิน (2560) ที่ศึกษาเรื่อง ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน พบว่า ทักษะ ความสามารถในการผลิต รวมถึงนวัตกรรมผลิตและการพัฒนา เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน จากผลการวิจัยยังพบอีกว่า ปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่มที่ดีจะส่งผลต่อปัจจัยด้านการผลิต (ปลูก) ด้วย ในทิศทางที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อกัน ตามหลักการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่สะท้อนให้เห็นว่าทรัพยากรมนุษย์เป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิตทั้งหมด เมื่อมีการบริหารจัดการภายในกลุ่มที่ดี จึงส่งผลต่อการผลิต (ปลูก) และผลผลิตที่ได้นั่นเอง

3) ปัจจัยด้านการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

หน่วยงานภายนอกที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยา คือ การได้รับสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน หน่วยงานจากกระทรวงสาธารณสุข หน่วยงานของสถาบันการศึกษาทั้งในและนอกพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับ ทศพร แก้วขวัญไกร (2560) ที่ได้ศึกษาทางรอดวิกฤติเศรษฐกิจด้วยแนวทางวิสาหกิจชุมชน พบว่า ปัจจัยการสนับสนุนภายนอก ที่จะทำให้วิสาหกิจชุมชนรอดพ้นวิกฤติเศรษฐกิจได้ คือ การสร้างพี่เลี้ยงในการบริหารจัดการให้ครบวงจรด้วยการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยท้องถิ่นให้เป็นแกนนำ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ และยังสอดคล้องกับสอดคล้องกับ ทักษญา ส่งาโยธิน (2560) ที่ศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน พบว่า การสนับสนุนจากภายนอกที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน (การสร้างเครือข่าย) จะต้องมีการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มธุรกิจชุมชนอย่างกว้างขวาง เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความต้องการที่จะพัฒนาตนเอง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถประกอบธุรกิจและพึ่งพาตนเองได้ ซึ่ง

การมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก มี 2 ลักษณะ คือ การปฏิสัมพันธ์ที่เป็นบวก (Positive Interaction) และปฏิสัมพันธ์ที่เป็นลบ (Negative interaction) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชุมชนที่จะต้องเรียนรู้และหาให้พบว่าการเข้ามาปฏิสัมพันธ์จากสถาบันภายนอกเป็นไปในลักษณะใด ชุมชนที่สามารถประสบความสำเร็จนั้นสามารถสร้างได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ภายนอกกับสถาบันต่าง ๆ โดยการเข้ามาของสถาบันภายนอกนั้นส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการเข้ามาให้ความช่วยเหลือทั้งในส่วนของเงินทุนและการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ตลอดจนฝึกทักษะให้แก่ชาวบ้าน จากผลการวิจัยยังพบอีกว่า ปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่มที่ดีจะส่งผลต่อปัจจัยด้านการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกด้วย ในทิศทางที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อกัน ตามหลักการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ต้องอาศัยการบริหารทั้งปัจจัยภายในและภายนอกองค์การ ด้วยการติดต่อสื่อสาร และเสริมสร้างความสัมพันธ์ เพื่อให้องค์การภายนอกเข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานขององค์การ การรวมกลุ่มและบริหารจัดการภายในกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อการได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

6.3 สภาพปัญหา อุปสรรค สามารถอภิปรายผลเป็นรายประเด็นได้ ดังนี้

1) ขาดองค์ความรู้การผลิต (ปลูก) อภิปรายได้ว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกล้วยาส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจ ตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์การปลูก การวางแผนการปลูก การเก็บเกี่ยว การแปรรูป การจำหน่าย การหาตลาดรับซื้อ และเทคนิคการเพิ่มมูลค่า

2) ราคารับซื้อไม่แน่นอน อภิปรายได้ว่า ตลาดผู้รับซื้อไม่มีความชัดเจน ไม่มีราคากลาง ขึ้นอยู่กับค่าสารสำคัญและคุณภาพที่ได้ อีกทั้งวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดองค์ความรู้ในการผลิตให้ได้มาตรฐาน หรือการแปรรูปสินค้าให้มีมูลค่าสูงได้

3) ขาดความชัดเจนของนโยบายรัฐบาล และการตีความบังคับใช้กฎ ระเบียบ และเงื่อนไขต่าง ๆ อภิปรายได้ว่า นโยบายและกฎระเบียบต่าง ๆ ไม่เอื้อต่อการดำเนินการ เมื่อมีการปลดล็อกกัญชาออกจากยาเสพติดประเภท 5 ประชาชนเข้าถึงการปลูกและการครอบครองได้อย่างถูกกฎหมาย เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในเชิงการแพทย์และพาณิชย์ แต่การปลูกในช่วงระยะเริ่มต้นนั้น ก็ยังติดขัดเรื่องเงื่อนไขของกฎหมายอยู่ ทำให้เกิดความไม่สัมพันธ์กันระหว่าง Demand กับ Supply ส่งผลให้ผลผลิตมีราคาสูงเกินความเป็นจริง และหากกฎหมายไม่ได้มีการควบคุมในเรื่องการผลิต (ปลูก) อย่างดีพอ ก็อาจเกิดการแข่งขันอย่างเสรี ซึ่งจะทำให้เกษตรกรรายย่อย ไม่สามารถแข่งขันกับเกษตรกรรายกลางและรายใหญ่หรือกลุ่มทุนขนาดใหญ่ได้ เนื่องด้วยปัจจัยการผลิตที่แตกต่างกัน เช่น เงินทุน เทคโนโลยีหรือนวัตกรรม การประหยัดต่อขนาดกิจการ

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1) ควรวางแผนการปลูกให้สอดคล้องกับเงินทุนและวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ประโยชน์

การเลือกรูปแบบและวิธีการปลูกให้ดูที่วัตถุประสงค์ของการปลูก ต้องเลือกให้เหมาะสมต่อความต้องการของตลาดที่จะจำหน่าย ดูว่าจะขายหรือผลิตให้ใคร ลูกค้านต้องการคุณภาพมากหรือน้อยแค่ไหน ถ้าปลูกจำนวนไม่มากแค่ใช้ในครัวเรือนก็อาจจะปลูกในดิน หรือปลูกในมุ้ง หรือปลูกแบบเปิด (Out Door) แต่ถ้าต้องการปลูกจำนวนมากที่ต้องใช้การควบคุมดูแลมากขึ้นก็ต้องใช้รูปแบบปลูกที่เป็นโรงเรือน และการเลือกสายพันธุ์ของกัญชาที่จะนำมาปลูก ควรเลือกสายพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหรือสภาพพื้นที่ของตนเอง เช่น สายพันธุ์ที่ตอบสนองต่อแสง (Photo Period) หรือไม่

สนใจแสง (Auto Period) ก็จะส่งผลต่อการกำหนดรูปแบบโรงเรือนที่ใช้ในการปลูก โดยพิจารณาด้วยว่าลูกค้าต้องการค่า THC หรือ CBD สูงเท่าไร แล้วค่อยไปหาสายพันธุ์ปลูกที่จะตอบโจทย์ให้ลูกค้าหรือธุรกิจ

2) ควรนำตัวแบบแผนธุรกิจเข้ามาใช้วิเคราะห์การดำเนินงาน

เลือกใช้ Business model ต่าง ๆ มาช่วยในการวิเคราะห์ เพื่อจะได้รู้จักลูกค้า รู้จักตัวเอง และรู้จักคู่แข่ง ชัน หรือรู้จักพันธมิตรที่จะเข้าไปร่วมด้วย ทางกลุ่มต้องมีเป้าหมายในการปลูกที่ชัดเจนว่าจะปลูกเพื่ออะไร เพื่อใคร ปลูกให้กับผู้บริโภคโดยตรงหรือปลูกให้ผู้ที่มารับซื้อไปแปรรูปต่อ ต้องรู้ว่าผู้รับซื้อต้องการรับซื้อในส่วนของพืช ซึ่งจะส่งผลต่อการเลือกรูปแบบการปลูก อีกทั้งช่อดอกหรือเมล็ดกัญชงอาจจะเอาไปทำพวกเวชสำอางหรืออาหาร ซึ่งจะมีคนกลางรับซื้อไปจำหน่ายต่อให้กับผู้ประกอบการเครื่องดื่ม หรือผู้ประกอบการอาหาร ส่วนใบ ราก ต้น ก็สามารถจำหน่ายให้กับโรงแรม ร้านอาหาร ซึ่งลูกค้าจะตัดสินใจซื้อผลผลิตโดยพิจารณาจากจุดแข็งของสินค้า เช่น เรื่องมาตรฐานการผลิต (ปลูก) หรือ คุณภาพของผลผลิตที่ได้

3) ควรค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม

การทำธุรกิจด้านการเกษตรนั้นมีความเสี่ยงสูง มีปัจจัยแปรผันหลายอย่างเข้ามาเกี่ยวข้อง กลุ่มวิสาหกิจ ผู้สนใจต้องพิจารณาความพร้อมของตนเองว่าสามารถอยู่ส่วนไหนของธุรกิจกัญชาได้ เช่น ต้นน้ำ กลางน้ำ หรือปลายน้ำ ซึ่งในแต่ละส่วนนั้นจะมีผลตอบแทนและต้นทุนที่แตกต่างกัน หรือ จะพิจารณาจากระบบเงินทุนที่ต้องใช้ในการดำเนินธุรกิจ เทียบกับระยะเวลาของผลตอบแทนกลับที่ได้รับ โดยสำรวจจากราคากลางที่รับซื้อ เกณฑ์การรับซื้อ ดังนั้นก่อนจะตัดสินใจเลือกทำธุรกิจนี้ ควรไปศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ หาพันธมิตรให้เยอะและ เข้าขอรับคำแนะนำจากหน่วยงานรัฐ ควรพิจารณาความน่าเชื่อถือของกลุ่มทุน นายทุนหรือผู้ที่เข้ามาติดต่อ ต้องตรวจสอบว่าเป็นผู้ประกอบการธุรกิจไหนดวงนี้จริงไหม เพราะอาจเป็นมิจฉาชีพที่มาหลอกขายต้นพันธุ์กัญชา หลอกขายดิน ขายปุ๋ย ขายวัสดุโรงเรือน หรือหลอกว่าจะมารับซื้อผลผลิต

4) ควรหาพันธมิตรและสร้างเครือข่ายการดำเนินงาน

การหาพันธมิตรให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อที่จะได้มีองค์ความรู้นวัตกรรมใหม่ ๆ เช่น ทาง สวทช. ที่สามารถช่วยวิเคราะห์ทดสอบคุณภาพของพืชและวิธีการสกัด มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ที่สามารถช่วยในการพัฒนาเป็นตำรับยา และศึกษาจากศูนย์เรียนรู้ที่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ ต้นน้ำ กลางน้ำ และ ปลายน้ำ เช่น วิสาหกิจชุมชนเพลลาเพลลิน อำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งปลูกในระบบปิด (Close System) ทำให้สามารถปลูกได้หลายรอบต่อปีเพราะสามารถควบคุมสภาพแวดล้อมในการปลูกได้ ทำให้ผลผลิตหรือสารสำคัญของกัญชามีในปริมาณสูงและคุณภาพดี

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

- 1) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกัญชาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ช่วงหลักการปลดล็อกพืชกัญชา
- 2) ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกัญชาของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์
- 3) ศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกัญชาทางการแพทย์และเชิงพาณิชย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ช่วงก่อน กับ หลังการปลดล็อกพืชกัญชา

8. เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2557). การประกอบกิจการวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับการเข้าสู่ AEC (เอกสารวิชาการที่ 4/2557).

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

- จารุพร ชันชนันท์ และ วสุธิดา นุริตมนต์. (2562). คุณลักษณะของผู้ประกอบการและกลยุทธ์ในการดำเนินธุรกิจที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม: กรณีศึกษาลูกค้าของธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในเขตภาคกลางของประเทศไทย. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 33(108), 132-144.
- ฐิตินันท์ หรั่งยิ้ม, พลอยไพลิน จิตต์สไต, และ ธนินท์ ตีรสวัสดิชัย. (2560). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน: กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวฮางอก บ้านโคกสว่าง จังหวัดสกลนคร (บทคัดย่อ). *วารสารศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ*, 4(6), 52.
- ทศพร แก้วขวัญไกร. (2560). ทางรอดวิกฤติเศรษฐกิจด้วยแนวทางวิสาหกิจชุมชน. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 9(2), 33-50.
- ทักษญา ส่งไยธิน. (2560). ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน. *วารสารวิทยาลัยพาณิชย์ศาสตร์บูรพาปริทัศน์*, 12(2), 11-25.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2563). *ก้าวกระโดดบุรีรัมย์โมเดล กัญชาทางการแพทย์สู่สมุนไพรเศรษฐกิจ-ท่องเที่ยว*. สืบค้น 21 มีนาคม 2565, จาก <https://mgronline.com/onlinesection/detail/9630000097749>
- ผู้จัดการออนไลน์. (2564). *สธ.จัดงานใหญ่ “กัญชา กัญชง 360 องศา เพื่อประชาชน” สนามช้างอินเตอร์เนชั่นแนล 5-7 มี.ค. 64*. สืบค้น 21 มีนาคม 2565, จาก <https://mgronline.com/politics/detail/9640000017927>
- พชรพร วงษ์วาน. (2563). แนวทางการบริหารการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืนของจังหวัดเพชรบุรี. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม*, 15(1), 100-111.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548. (2548, 6 มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 122 ตอนที่ 6 ก.หน้า 1.
- พิทยา สุนทรประเวศ. (2564). การพัฒนากัญชาทางการแพทย์ในวิสาหกิจชุมชน. *วารสารวิชาการไทยวิจัยและการจัดการ*, 2(1), 86-102.
- พิพัฒน์ นนทนาถรณ์, ญาณกร โทประยูร, วนิดา สัจพันธ์โรจน, วรวิทย์ ประสิทธิ์ผล, พระปลัดสมชาย ดำเนิน, วีระพล แจ่มสวัสดิ์, ชงโค แซ่ตั้ง, สุจินณา กรรณสูตร, และทักษิณา แสนเย็น. (2564). การประกอบธุรกิจกัญชาเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในภาวะวิกฤติทางการเงินในประเทศไทย. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 26(2), 131-155.
- พีรพจน์ ปิ่นทองดี. (2561). กัญชา: กฎหมายยาเสพติดอันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากัญชาทางการแพทย์. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(3). 1182-1198.
- สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา. (2564). *ระบบสืบค้นข้อมูลใบอนุญาตสำหรับกัญชา*. สืบค้น 23 ธันวาคม 2564, จาก http://hemp.fda.moph.go.th/FDA_MARIJUANA/staff/marijuana_report_public
- สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (ม.ป.ป.). *ยุทธศาสตร์ชาติพ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐ (ฉบับย่อ)*. สืบค้น 15 กุมภาพันธ์ 2565, จาก https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct2018.pdf
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2555). *แบบประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน (ฉบับปรับปรุงปี 2555)*. สืบค้น 15 กุมภาพันธ์ 2565, จาก <http://www.nan.doae.go.th/scanbook122554/v0255.2.pdf>
- สุดารัตน์ แชมเงิน, ประเดิม น้าใจ, และพัชราวดี ศรีบุญเรือง. (2560). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนไวน์ศรีชุมแสง ตำบลท่าไม้รวก อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี. *วารสารเกษตรพระจอมเกล้า*, 35(3), 127-136.

- Amran Awang, Abdul Rashid Said Asghar, & Khairul Anwar Subari. (2010). Study of Distinctive Capabilities and Entrepreneurial Orientation on Return on Sales among Small and Medium Agro-Based Enterprises (SMAEs) in Malaysia. *International Business Research*. 2, 34-48.
- Bartz, A.E. (1999). *Basics Statistical Concepts*. 4th ed. New Jersey: Prentice Hall.
- Yamane, T. (1973). *Statistics an introductory analysis*. Harper and Row, New York.